

УДК 159.928.23:37

Т. В. КОМАР,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛОСТЬ ОСОБИСТОСТІ У ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ПРОСТОРИ

У статті здійснюється спроба психологічного аналізу змісту особистісного соціально-психологічного простору, ролі професійної зрілості особистості та її ціннісних орієнтацій в його розбудові, особливостей його динаміки в різних умовах середовищ, а також впливу особистісного соціально-психологічного простору і окремих його складових на особистість та її ціннісні орієнтації.

Ключові слова: професійна зрілість особистості, соціально-психологічний простір, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Людина як цілісний елемент соціального життя займає відповідне положення в соціальній ієрархії, при цьому вона буває залучена у розмаїття соціальних зв'язків і соціальних інститутів. Протягом свого життя особистість проходить через низку соціальних систем, зі своїми відносинами в рамках формальної, посадової структури, з жорстко фіксованим рольовим статусом кожного із взаємодіючих суб'єктів, пронизаної психологічними відносинами. Відчуваючи на собі вплив як офіційної ієрархії, так і ієрархії у відносинах міжособистісної значущості в малих групах, індивід є включеним не тільки в системи взаємодій, але і в системи оцінок та впливів. Різноманітний спектр міжсуб'єктних взаємодій і відносин у сукупності соціальних сис-

тем, з їх структурою, зв'язками, елементами і нормами відносин, через які впродовж свого життя проходить суб'єкт, усе це – соціальний простір. Але на сучасному етапі розвитку науки при вивченні особистості та її соціального оточення необхідно розглядати особистість як складне утворення, що постійно взаємодіє з різними системами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукових праць у галузі філософії, педагогіки та психології засвідчив, що соціальний простір розглядається вченими через самоставлення (І. Бех, П. Кравченко); феномен усвідомлення, переживання людиною своєї індивідуально-психологічної самоцінності (В. Рибалка); моральні чесноти (В. Савельєв); моральну цінність людини, її позитивні якості (М. Юрій); конструкт самосвідомості (В. Столін). Іншими вченими він конкретизується через моральну самосвідомість особистості (І. Бех, І. Булах, Ф. Кадол, І. Кон, В. Малахов); складне інтегративне особистісне утворення (І. Ващенко, Ф. Кадол, Т. Коротковських, О. Шишмакова); емоційно-оцінне ставлення (Н. Ємузова) та особистісні диспозиції (Ю. Зайцева).

Людина у своїй життєдіяльності дійсно включена в різноманіття одночасно існуючих видів і найскладніших форм мікро-, макро- і мегапросторово-часових систем, під впливом яких відбувається її розвиток і становлення. Вивчення різних “свого роду великих систем, з яких утворюється психологічна структура людини” (Б. Ананьєв), здійснюється впродовж десятиліть. Але дослідження особливої просторової системи – особистісного соціально-психологічного простору, яка самостійно вибудовує особистість і яка згодом впливає власне на неї: її властивості, якості або підструктури, сприяючи ціннісно-моральному становленню, соціальному та психологічному дозріванню особистості, є практично невивченим, а тому, розробка цієї проблеми, на нашу думку, є особливо актуальною.

У зв'язку з вищезазначеним і зважаючи на малу вивченість не тільки процесу формування професійної зрілості особистості у її соціально-психологічному просторі, а й впливу його на особистість, **метою** нашого дослідження є вивчення змісту особистісного соціально-психологічного простору, ролі професійної зрілості особистості та її ціннісних

орієнтацій в його розбудові, особливостей його динаміки в різних умовах середовищ, а також впливу мінливого особистісного соціально-психологічного простору і окремих його складових на особистість, зокрема, її ціннісні орієнтації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізаційні зміни, які відбуваються в економічному, інформаційному, культурному просторі, поширення тенденції до нівелювання кордонів і залучення людини у світовий життєвий простір, прискорений темп розвитку соціального простору зумовлюють нагальну необхідність дослідження проблеми вивчення просторів людини. Зокрема, у роботах Н. Пушкарьової, А. Журавльова, А. Купрейченка підкреслюється значимість для сучасної науки і затребуваність досліджень, які стосуються теми простору. Здійснене соціально-філософське осмислення і психологічний аналіз наявних наукових праць і окремих даних усе більше переконує у важливості наукової розробки просторової тематики, передусім щодо виявлення та вивчення специфіки нових видів простору людини.

Згідно з сучасними уявленнями слід говорити про множинність видів просторово-часового континууму, кожному з яких відповідають свої специфічні форми організації матерії та ходу тимчасових процесів, свої особливості в русі і взаємодії об'єктів. У зв'язку з цим С. Рубінштейн, пропонуючи "взагалі новий підхід до категорій" і розвиваючи думку про те, що "різними рівнями буття (особливо людського буття) відповідають категорії різних рівнів", підводить до розуміння того, що і "час існує як час природи, фізики, руху матерії, життя і як час людської історії" (А. Бергсон, В. Гейзенберг), і "простір виступає як простір фізико-хімічних процесів, простір організмів" (В. Вернадський), і "простір" людського життя" (С. Рубінштейн, 2003, с. 301). При цьому, як відомо, функціонування різних просторових систем підпорядковане певним закономірностям, і кожна, у свою чергу, володіє низкою відмінних особливостей.

Отже, будучи загальнонауковою категорією, простір вивчається в різних галузях людського знання: крім фізиків і філософів, нею оперують, соціологи та психологи. Багато з існуючих робіт, які висвітлюють просторову проблематику, є класичними. Перш за все слід відзначити роботи таких вчених, як П. Сорокін, П. Бурдьє, Е. Богардус, Г. Зіммель, К. Левін та

ін. Поряд з традиційними дослідженнями існують соціальне, політичне, економічне, освітнє (А. Барзика, С. Бондирева, Ю. Забродін, І. Суріна, Д. Сухоруков, В. Устьянцев, Н. Шматко), а також інформаційне, комунікативне, ціннісне, духовне, буттєве, життєве, психологічне (А. Бурмістрова-Савенкова, А. Журавльов, В. Ключко, О. Муравйова, С. Нартова-Бочавер, Н. Пушкарьова, Є. Сироткіна, О. Філімонова та ін.).

Так, фіксуючи просторові форми і виділивши відповідні їм рівні людської реальності, окремі дослідники (Н. Пушкарьова), представляють реальність людини трьома рівнями:

1. Онтологічний рівень, який виступає у формі простір-природа. Людина на даному рівні набуває фізичного, природного виміру, виступає як об'єкт, тіло.

2. Соціальний рівень постає у формі соціального простору. Являє собою когнітивний вимір реальності, розкриваючись через категорії значення, символу.

3. Соціально-онтологічний рівень. Це організаційний вимір людського буття, що реалізується за допомогою таких категорій, як мета, зміст, цінність. Формою даного рівня в концептуальній моделі автора стає життєвий простір.

Існує й інший підхід до вивчення поняття “простір”. Так, деякі дослідники, розглядаючи окремий вид простору, жорстко “прив'язують” його до рівнів організації буття, і відповідно до них вибудовують ієрархію рівнів даного простору (Т. Анікаєва, Д. Сухоруков, Н. Пушкарьова). При цьому, наприклад, соціальний простір в основному виявляє себе на всіх рівнях соціального буття, включає в себе і “реалії неорганічної природи”, і “біологічні закономірності”, і “суспільно-економічні тенденції”, а також охоплює “соціально-психологічні та духовні аспекти”.

При цьому ми беремо до уваги те, що кожен вид простору всередині себе може мати рівневу організацію. Так, говорячи про соціальний простір учнівського класу, школи (О. Сперанський), міський соціальний простір (О. Заборова), соціальний простір регіону, суспільства і т. ін. (Т. Байцаєв, Б. Сорвіров), дослідники описують все більш складні системи з їх атрибутами і новими видами (рівнями) взаємодій і відносин в ієрархії. Але, незважаючи на те, що просторові форми мають різні способи

виявів – у кожному випадку створюється саме соціальний простір. При цьому більш високі форми організації надбудовуються в процесі розвитку над простими, не виключаючи ці останні, а включаючи їх у себе, як і відповідні їм форми руху.

У загальному вигляді простір визначається як “сукупність відносин, що виражають координацію співіснуючих об’єктів – та розташування відносно один одного і відносну величину” (П. Алексеев). Як відомо, є дві основні точки зору його розгляду, що отримали своє класичне вираження ще наприкінці XVII – на початку XVIII ст. в роботах І. Ньютона і Г. Лейбніца. З точки зору І. Ньютона, простір є величезних розмірів вмістилище, в якому знаходиться безліч предметів, чиї просторові характеристики незмінні. Для Г. Лейбніца простір, як і час, є своєрідним ставленням, просторові характеристики якого змінюються, наприклад, залежно від швидкості пересування тіл. У даний час набула поширення думка про те, що простір, як і час, характеризується водночас властивостями абсолютності і відносності, крім того, є підстави вважати, що час і простір взаємопов’язані і знаходяться в єдності [2].

У ході теоретичного аналізу окремих робіт з даної теми нами виявлено як загальні, фундаментальні властивості простору, так і приватні, специфічні, притаманні окремим його видам. Як зазначено у філософському словнику [2, с. 541], до специфічних (локальних) властивостей простору належать “симетрія і асиметрія, конкретна форма і розміри, місце розташування, відстань між об’єктами..., межі, що відокремлюють різні системи”. Також підкреслюється, що простір, в якому мешкає людина, є фізично і соціально позначеним та сконструйованим.

Простір характеризується динамічністю, на відміну від описуваної в більшості досліджень, як переважно статичне явище. Крім динамічності, до загальних властивостей належать властиві простору зв’язність, єдність скінченності і безкінечності. Простір як форма співіснування матеріальних об’єктів і процесів характеризується протяжністю, структурністю, взаємодією всіх елементів у системах [2, с. 541].

Простір кожної системи незамкнений, і безперервно переходить у простір іншої системи – це ще одна суттєва ознака, яка кардинально відрізняє простір від середовища. Середовище (у широкому розумін-

ні) – природні чи соціальні умови, в яких протікає розвиток і діяльність людського суспільства, організмів (В. Слободчиков), тобто як і простір, середовище охоплює комплекс факторів: природних (фізичних, хімічних, біологічних) і соціальних факторів (В. Ясвін). Мабуть тому поняття “середовище” і “простір” деякі дослідники вважають синонімічними. Особливо часто такими стають освітній простір і освітнє середовище, психологічний простір і психологічне середовище; рідше – соціальний простір і соціальне середовище, життєвий простір і життєве середовище і т. ін. Але, незважаючи на наявність подібних ознак, існують і принципові відмінності.

Середовища обмежені своїми кордонами, але водночас вони можуть визначати межі простору особистості або групи (навчальні, трудові, дозвільні і т. ін.). Разом з тим функції цих просторів обумовлюються не тільки їх середовищем, а просторові межі виходять за рамки кордонів середовищ. Оскільки вже саме “поняття простору спочатку містить в собі відому невизначеність, як вважає Є. Субботський [5, с. 263]. На відміну від об’єкта, що являє собою “об’єкт буття”, простір (як і час) є чиста форма, в якій нам дані об’єкти зовнішнього світу, а тому може бути охарактеризований опосередковано тільки через опис об’єктів та їх взаємин. Це дає підстави стверджувати, що “простір” і “середовище” – принципово різні категорії.

Для виявлення специфіки кожного досліджуваного простору людини для дослідника важливий аналіз його структури. Ми розглядаємо особистісний соціально-психологічний простір як систему, що включає всю сукупність взаємодій, відносин, різних типів зв’язків елементів досліджуваної системи. У зв’язку з цим надзвичайно вагоме значення має глибокий аналіз як самих елементів: їх характеристик, підстав для включення в простір і розташування в просторовій структурі, так і характеристик існуючих між ними зв’язків, принципів формування всієї структури та основних детермінант (зовнішніх, внутрішніх), які обумовлюють процес побудови і динаміку просторової системи.

Однією з просторових властивостей може бути названа “співвідносна позиція” елементів (наприклад, у фізичному просторі – об’єктів; у соціальному просторі – соціальних агентів, у соціально-психологічно-

му – значущих інших і т. ін.) щодо місць чи позицій, зайнятих іншими елементами (вище, нижче, поруч, між і т. ін.). Істотна відмінність полягає, мабуть, у тому, що “розташування у фізичному просторі зрима, а в соціальному – тільки мислиме” (В. Добреньков, А. Кравченко).

Розгляду просторових параметрів дослідники, зазвичай, приділяють значну увагу (В. Добреньков, О. Кравченко, А. Кронік). Одним з провідних просторових параметрів є дистанція (наприклад, фізична і соціальна дистанція), або вказує ступінь близькості до об’єкта (наприклад, психологічна дистанція) у різних просторах.

Наступними параметрами можуть виступати характеристики системи зв’язків елементів у просторі. Вони можуть відрізнятися за силою, спрямованістю, мати різне емоційне забарвлення, а за своєю важливістю навіть однаково стійкі зв’язки можуть бути значущими або малозначущими.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що уявлення про тривимірність простору поступаються місцем сучасним поглядам і сучасним дослідженням, в яких кожне досліджуване простору розглядається як багатовимірне.

Ґрунтуючись на багатовимірному розподілі соціальних відмінностей і вимірі соціальних дистанцій, Н. Шматко розглядає простір відмінностей між активними властивостями індивідуальних і колективних агентів як базовий соціальний простір.

Переживаючи потребу в самоактуалізації, вибудовуванні автентичного буття, особистість виявляє свої можливості, реалізуючи “спрямованість “Я” на експансію в перебудові просторів об’єктивної реальності, які в результаті стають просторами особистості, її продовженням і частиною” [1, с. 48]. Такими, на думку А. Бурмістрової-Савенкової, стають: простір явищ, простір предметів і подій середовища, простір поведінкових патернів, тобто простір сформованих в культурі способів оперування в предметно-просторовому середовищі. Вищевикладене дає нам одночасно підстави для розрізнення понять “простір” і “середовище”.

Поняття “життєвий простір”, яке характеризує єдність афективних і просторово-часових аспектів людського життя, було введено Л. Фран-

ком. Ідеї вченого знайшли відображення у роботах К. Левіна, який трактує життєвий простір не як світ об'єктів, а як суб'єктивну реальність, яка впливає на поведінку людини.

Близьким до життєвого простору є психологічний простір (С. Нартова-Бочавер), який тлумачиться як суб'єктивно значимий фрагмент буття, що визначає актуальну діяльність і стратегію життя людини.

На відміну від особистісного соціально-психологічного простору, психологічний простір включає не тільки соціальні і психологічні явища ("соціальні прихильності, установки"), але й комплекс фізичних явищ, з якими людина себе ототожнює (територія, особисті речі та ін.) (С. Нартова-Бочавер).

Людина, перебуваючи в соціальному середовищі, постійно вступає в нові системи зв'язків, потрапляє в нові соціальні умови, і при цьому вона не завжди прагне відокремитися, хоча і виступає часто "продуктом" обставин чи впливу, який чинять різні фактори, і в тому числі соціальні умови. Особистість дуже вибірково відноситься і до навколишніх умов, і до людей, одні з яких стають суб'єктивно значимими (при тому, що особистість себе з ними може не ототожнювати), а інші, незважаючи на інтенсивність контактів, високу статусну позицію, і далі будучи "своїми", можуть не мати важливого значення або великої цінності для особистості і не включатися її свідомістю у простір значущих для неї зв'язків і відносин, наповнених її життєвими смислами, значеннями і цінностями – особистісний соціально-психологічний простір.

Власне особистісний соціально-психологічний простір є тим підґрунтям, що уособлює професійну зрілість особистості. Поняття "професійна зрілість" за значенням взаємопов'язане із поняттям "соціально-психологічний простір", оскільки фахівець із почуттям професійної зрілості, окрім упевненості у власних здібностях, уміннях уособлює цінності і сутність професійної діяльності.

Професійна зрілість стимулює саморозвиток, свідому самодетермінацію, опановує нові змісти професійної діяльності, стимулює професійну самореалізацію. Таким чином, професійна зрілість – особистісний феномен, пов'язаний із соціально-психологічним простором й професійною активністю, і відповідно, фахівець із відчуттям професійної зріло-

сті – суб’єкт професійної діяльності, котрий представляє власний соціально-психологічний простір.

Професійне самовизначення постає як “знаходження змістів” професійної діяльності (М. С. Пряжников), передую професійній зрілості. Якщо професійне самовизначення – це проектування й будівництво трудового й життєвого шляху, то професійна зрілість – ціннісно-значеннева основа цього будівництва.

Спроба розробки інтегральної моделі основних психологічних просторів людини зроблена О. Муравйовою. Психологічне існування людини, як вважає автор, розгортається в чотирьох базових просторах: вітальному, функціонально-рольовому, самоактуалізаційному та духовному. В. Ключко, розглядаючи різні простори психології: “життєвий простір”, “життєвий світ”, “модальний світ”, “ментальний простір”, “внутрішній світ”, “інтелектуальну сферу”, “сміслову поле” тощо, намагається розмежувати дані поняття.

Необхідно відзначити, що соціально-психологічний простір характеризується не тільки структурністю. Йому властива динамічність, протяжність, конструйованість. У ньому можливі зміни характеристик зв’язків складових елементів, їх числа, взаємного розташування і якісних особливостей. Крім того, соціально-психологічний простір формується при взаємодії з навколишнім світом на різних рівнях, у тому числі і на рівні особистості, і буде розглядатися як особистісний соціально-психологічний простір, під яким ми розуміємо простір суб’єктивно значущих (тобто тих, що наділяються особливим значенням, особистісним змістом і цінністю) та інших, пов’язаних психологічними відносинами з особистістю, розташовуваних нею в просторовій системі координат відповідно до її уявлень й оцінок, очікувань і уподобань.

Суб’єктна активність в особистісному соціально-психологічному просторі здійснюється і як спілкування суб’єкта з самим собою (а не спілкування двох суб’єктів). Суб’єкт може створювати образ самого себе і образ значущих інших як опонентів для внутрішньої дискусії і вирішення життєвих завдань.

Вибір значимих інших, що включаються до свого простору, особистість здійснює, керуючись власною системою ціннісних орієнтацій. При

цьому включені в її особистісний соціально-психологічний простір значимі інші, їх судження і погляди, життєві досягнення і прагнення, цінності і цілі стають орієнтиром, точкою відліку, від якої буде будуватися ціннісна система особистості. Можна стверджувати, що особистісний соціально-психологічний простір включає в себе вплив, який чиниться значимими іншими на її властивості, якості або підструктури, що призводить до тих чи інших особистісних змін.

Як зазначалося раніше, соціально-психологічний простір – багатоаспектне явище, і сутність його полягає в тому, що людина одночасно перебуває у різних його видах і на різних рівнях. Наприклад, він існує в груповому соціально-психологічному просторі, який може інтерпретуватися як система систем (або надсистема), що інтегрує соціально-психологічний простір членів групи.

У сучасній науці проблеми просторових кордонів стосуються будови, чіткості – дифузності, відкритості-закритості, зміщення існуючих кордонів у різні періоди життя і при зміні соціальної ситуації, а також багатьох інших феноменів, пов'язаних з особливостями формування та структурною організацією або реорганізацією різних просторів людини.

Вивчаючи питання реорганізації буттєвого простору з метою створення автентичного буття особистості, А. Бурмістрова-Савенкова однією з найважливіших характеристик буттєвого простору вважає збереження його кордонів. При цьому “кордони буттєвого простору рухливі”. Процес регуляції кордонів, означений дослідницею як “прайвасі” (privacy), “спрямований на досягнення суб’єктивного чи бажаного, рівня відкритості / закритості даного простору в кожній окремо взятій ситуації” [1, с. 66].

Стабільність кордонів психологічного простору забезпечує “переживання суверенності власного “Я”, почуття впевненості, безпеки, довіри до світу”. Отже, психологічний простір, у розумінні автора, насамперед, підтримує особистісну автономію і відокремлює людину від оточення, надаючи їй суверенності. Соціально-психологічний простір (як особистісний, так і інші його види, незважаючи на відмінності між ними в структурі, компонентний склад і т. ін.), навпаки, за визначенням вченої, являє собою простір відносин, що об’єднують особистість з іншими індивідами або соціальними групами, включеними в її простір, частина з яких існує

лише у свідомості (наприклад, у вигляді уявних образів), у зв'язку з чим, даний простір не може мати чітко визначених кордонів. Характеризуючись відносно стійкою структурою, простір разом з тим змінний, і, на відміну від буттєвого простору, його кордони проникні, прозорі.

Принципи та особливості формування просторів досить різні і пов'язані, наприклад, з функціональними характеристиками їх елементів, системними зв'язками просторів в цілому і т. ін. У просторі відображені фрагменти взаємодії особистості з соціальним світом, людьми, умовами і ситуаціями – об'єктивні обставини, які переосмислюються на рівні значення, сенсу, особистісних цінностей, які визначають зміст життя людини. Значення, цінності і смисли обумовлюються умовами дійсності, можливостями і життєвою необхідністю.

Висновки. На основі зазначеного вище ми можемо зробити висновок, що простори, які знаходяться у системному взаємозв'язку, але виконують різні функції, принципово відрізняються від середовища і характеризуються як загальними, так і приватними, специфічними, властивими тільки їм формою і властивостями, зумовленими компонентною структурою і особливостями просторової організації.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що існування різних видів простору, у тому числі й соціального, і психологічного, і соціально-психологічного простору, яке, в свою чергу, також необхідно диференціювати – факт незаперечний, очевидність якого ми і маємо намір підтвердити в даній роботі.

Список використаної літератури

1. Бурмистрова-Савенкова А. В. Личность и среда: регуляция границ бытийного пространства / А. В. Бурмистрова-Савенкова. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2006. – 232 с.
2. Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. – Мн. : Изд. В. М. Скаун, 1998. – 896 с.
3. Пушкарева Н. Гендерная теория и историческое знание / Н. Пушкарева. – СПб. : Алетейя, Женский проект, 2007. – 496 с.
4. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб., 2003. – С. 282–427.

5. Субботский Е. В. Строящееся сознание / Е. В. Субботский. – М. : Смысл, 2007. – 423 с. – (Фундаментальная психология).

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Потанчук Є. М.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2014.

Комар Т. В. Професійна зрілість особистості у її соціально-психологічному просторі

В статтю здійснена спроба психологічного аналізу змісту особистісного соціально-психологічного простору, ролі професійної зрілості особистості та її ціннісних орієнтацій у його побудові, особливостей його динаміки в різних середовищних умовах, а також впливу особистісного соціально-психологічного простору та окремих його складових на особистість та її ціннісні орієнтації.

Ключевые слова: професійна зрілість особистості, соціально-психологічне простору, ціннісні орієнтації.

Комар Т. В. Person's professional maturity in its social-psychological environment

The article concerns an attempt to analyze the content of personal psychological and social-psychological space, the role of professional maturity of personality and its value orientations in its construction, characteristics of its dynamics in different environmental conditions, and the impact of personal socio-psychological space and its individual components on the personality and values orientation.

Professional maturity stimulates self-development, conscious self-determination, discovers new content of professional activity, and stimulates professional self-realization. Hence, professional maturity is a personal phenomenon, related to social-psychological space and professional activity, so, the specialist with professional maturity touch is a subject of professional activity who represents his own social-psychological environment.

Professional self-determination is considered to be a "search for content" of professional activity (M. S. Pryazhnikov) and to precede professional maturity.

If professional self-determination is projecting and building of labour and life path, then professional maturity is value-marked basis for its building.

Social-psychological space is a multi-aspect phenomenon. Its essence lies in the fact that a human being is at the same time in its different kinds and on different levels. For example, it exists in group social-psychological space which can be interpreted as a system of systems (supersystems) integrating social-psychological space of the members of the group.

The stability of psychological space limits provides “the experience of “I” sovereignty, feeling of certainty, safety, trust to the world”. Hence, psychological space, in author’s view, sustains personal autonomy and separates a person from others, giving it sovereignty. Social-psychological space (personal as well as other its kinds, in spite of their differences in the structure, components, etc.), on the contrary, is a space of relationships that unite a person with other individuals or social groups included in its space, part of which exists only in subconscious (for instance, as mental images), as the result of which the given space can’t have distinct limits. Being characterized by relatively stable structure, the space is changeable and, as opposed to space of being, its limits can be penetrated and are transparent.

On the basis of the information given above we may come to a conclusion that spaces which are in systematic interrelation but perform different functions, do not differ from the environment and are characterized by both general and private, specific forms and features, caused by component structure and peculiarities of space organization. So we have grounds to state that the existence of different kinds of space including social, psychological and social-psychological which, in its turn, has to be differentiated – is a clear fact, the evidence of which is a primary aim for us to confirm in this paper.

Keywords: *professional maturity of personality, social and psychological space, value orientations.*